

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
της 18ης Ιουλίου 2007*

Στην υπόθεση C-119/05,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Consiglio di Stato (Ιταλία) με απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 2004, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Μαρτίου 2005, στο πλαίσιο της δίκης

Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato

κατά

Lucchini SpA, πρώην Lucchini Siderurgica SpA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas και K. Lenaerts, προέδρους τμήματος, J. N. Cunha Rodrigues, R. Silva de Lapuerta, K. Schiemann (εισηγητή), J. Makarczyk, Γ. Αρέστη, A. Borg Barthet, M. Ilešić και J. Malenovský, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γενικός εισαγγελέας: L. A. Geelhoed
γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 6ης Ιουνίου 2006,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Lucchini SpA, πρώην Lucchini Siderurgica SpA, εκπροσωπούμενη, αρχικώς, από τον F. Lemme, avvocato, στη συνέχεια, από τους G. Lemme και A. Anselmo, avvocati,

- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Božek,

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. M. Braguglia, επικουρούμενο από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,

- η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από τους H. G. Sevenster, M. de Grave και C. ten Dam,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον V. Di Bucci και την E. Righini,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2006,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά τις αρχές του κοινοτικού δικαίου που έχουν εφαρμογή επί της ανακλήσεως εθνικής πράξεως χορηγούσας κρατικές ενισχύσεις ασυμβίβαστες με το κοινοτικό δίκαιο, εκδοθείσας κατ'εφαρμογήν αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου η οποία έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου.

- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο προσφυγής ασκηθείσας από την εταιρία ιταλικού δικαίου Lucchini SpA (πρώην Siderpotenza SpA, κατόπιν Lucchini Siderurgica SpA, στο εξής: Lucchini) κατά της αποφάσεως του Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato (Υπουργείου Βιομηχανίας, Εμπορίου και Βιοτεχνίας, στο εξής: MICA), διατάσσουσας την αναζήτηση κρατικής ενισχύσεως. Το MICA διαδέχθηκε άλλους φορείς αρχικώς επιφορτισμένους με τη διαχείριση των κρατικών ενισχύσεων στην περιοχή του Mezzogiorno (στο εξής, από κοινού: αρμόδιες αρχές).

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική ρύθμιση

- 3 Το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ απαγορεύει τις επιδοτήσεις ή ενισχύσεις που χορηγούνται από τα κράτη μέλη, υπό οποιαδήποτε μορφή, στους βιομηχανικούς τομείς του άνθρακα και του χάλυβα.

- 4 Από το 1980, προς αντιμετώπιση της κατά το μάλλον ή ήττον οξείας και γενικευμένης κρίσεως του τομέα σιδήρου και χάλυβα στην Ευρώπη, ελήφθη σειρά μέτρων παρεκκλίσεως από αυτή την απόλυτη και άνευ όρων απαγόρευση, βάσει του άρθρου 95, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ.
- 5 Ειδικότερα, με την απόφαση 2320/81/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 7ης Αυγούστου 1981, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβος (ΕΕ L 228, σ. 14, στο εξής: δεύτερος κώδικας) θεσπίστηκε ο δεύτερος κώδικας κρατικών ενισχύσεων στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα. Ο κώδικας αυτός είχε ως σκοπό να καταστήσει δυνατή τη χορήγηση ενισχύσεων για την εξυγίανση των επιχειρήσεων σιδήρου και χάλυβα και για τη μείωση της παραγωγικής τους ικανότητας στο επίπεδο της προβλέψιμης ζήτησεως, ορίζοντας συγχρόνως την προοδευτική κατάργηση των ενισχύσεων αυτών εντός προκαθορισμένων προθεσμιών, όσον αφορά τόσο την κοινοποίησή τους στην Επιτροπή (μέχρι τις 30 Σεπτεμβρίου 1982) και την έγκρισή τους (μέχρι την 1η Ιουλίου 1983) όσο και την καταβολή τους (μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1984). Οι προθεσμίες αυτές παρατάθηκαν, όσον αφορά την κοινοποίηση, μέχρι τις 31 Μαΐου 1985, όσον αφορά την έγκριση, μέχρι την 1η Αυγούστου 1985 και, όσον αφορά την καταβολή, μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1985, με την απόφαση 1018/85/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 19ης Απριλίου 1985, που τροποποιεί την απόφαση 2320/81/ΕΚΑΧ (ΕΕ L 110, σ. 5).
- 6 Ο δεύτερος κώδικας προέβλεπε υποχρεωτική διαδικασία εγκρίσεως εκ μέρους της Επιτροπής όλων των σχεδιαζομένων ενισχύσεων. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κώδικα αυτού:

«Η Επιτροπή, για να παρουσιάζει τις παρατηρήσεις της, τηρείται εγκαίρως ενήμερη των προγραμμάτων που αποβλέπουν στην εγκαθίδρυση ή τροποποίηση των ενισχύσεων [...]. Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν δύναται να θέτει σε εφαρμογή τα σχεδιαζόμενα μέτρα παρά μόνον με τη συγκατάθεση της Επιτροπής και συμμορφούμενο με τους όρους που αυτή καθορίζει.»

- 7 Η απόφαση 3484/85/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 27ης Νοεμβρίου 1985, που θεσπίζει κοινοτικούς κανόνες για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 340, σ. 1, στο εξής: τρίτος κώδικας), αντικατέστησε τον δεύτερο κώδικα και θέσπισε τον τρίτο κώδικα κρατικών ενισχύσεων στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα, προκειμένου να επιτραπεί μια νέα παρέκκλιση, πιο περιορισμένη, μεταξύ της 1ης Ιανουαρίου 1986 και της 31ης Δεκεμβρίου 1988, από την απαγόρευση του άρθρου 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ.
- 8 Δυνάμει του άρθρου 3 του τρίτου κώδικα ενισχύσεων, η Επιτροπή μπορούσε, μεταξύ άλλων, να εγκρίνει γενικές ενισχύσεις για την προσαρμογή εγκαταστάσεων στους νέους νομικούς κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος. Το ποσό των ενισχύσεων αυτών δεν μπορούσε να υπερβαίνει το 15 % σε ισοδύναμο καθαρής επιχορήγησης των επενδυτικών δαπανών.
- 9 Το άρθρο 1, παράγραφος 3, του τρίτου κώδικα ενισχύσεων διευκρίνιζε ότι οι ενισχύσεις μπορούσαν να τεθούν σε εφαρμογή μόνο σύμφωνα με τις διαδικασίες του άρθρου 6 και δεν μπορούσαν να οδηγήσουν σε καμία πληρωμή μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1988.
- 10 Το άρθρο 6, παράγραφοι 1, 2 και 4, του τρίτου κώδικα ενισχύσεων είχε ως ακολούθως:

«1. Η Επιτροπή τηρείται έγκαιρα ενήμερη ώστε να υποβάλει τις παρατηρήσεις της σχετικά με τα προγράμματα που αποβλέπουν στη θέσπιση ή την τροποποίηση των ενισχύσεων [...]. Τηρείται, με τον ίδιο επίσης τρόπο, ενήμερη σχετικά με τα προγράμματα που αποβλέπουν στην εφαρμογή στον τομέα σιδήρου και χάλυβα των καθεστώτων ενισχύσεων, έναντι των οποίων έχει ήδη αποφανθεί βάσει των διατάξεων της Συνθήκης ΕΟΚ. Οι κοινοποιήσεις των προγραμμάτων ενισχύσεων που αναφέρονται στο παρόν άρθρο πρέπει να της υποβληθούν το αργότερο μέχρι τις 30 Ιουνίου 1988.

2. Η Επιτροπή τηρείται έγκαιρα ενήμερη, και το αργότερο στις 30 Ιουνίου 1988, ώστε να υποβάλει τις παρατηρήσεις της σχετικά με όλα τα προγράμματα χρηματοδοτικών παρεμβάσεων (αναλήψεις μεριδίων συμμετοχής, χορηγήσεις κεφαλαίων και παρεμφερή μέτρα) των κρατών μελών, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης ή των οργανισμών που χρησιμοποιούν για τον εν λόγω σκοπό κρατικούς πόρους υπέρ των επιχειρήσεων σιδήρου και χάλυβα.

Η Επιτροπή προσδιορίζει κατά πόσον οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν στοιχεία ενίσχυσης, [...], και εκτιμά, κατά περίπτωση, τον συμβιβασμό αυτών με τις διατάξεις των άρθρων 2 έως 5.

[...]

4. Αν η Επιτροπή, αφού καλέσει επισήμως ενδεχομένως τους ενδιαφερόμενους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους, διαπιστώσει ότι μια ενίσχυση δεν είναι συμβιβάσιμη με τις διατάξεις της παρούσας απόφασης, πληροφορεί το ενδιαφερόμενο κράτος σχετικά με την απόφασή της. Η Επιτροπή εκδίδει τέτοια απόφαση το αργότερο τρεις μήνες μετά τη λήψη των αναγκαίων πληροφοριών που της επιτρέπουν να αξιολογήσει τη σχετική ενίσχυση. Οι διατάξεις του άρθρου 88 της Συνθήκης ΕΚΑΧ εφαρμόζονται στην περίπτωση μη συμμορφώσεως κράτους μέλους με την εν λόγω απόφαση. Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν μπορεί να θέσει σε εφαρμογή τα σχεδιαζόμενα μέτρα που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2 παρά μόνο μετά την έγκριση της Επιτροπής και συμμορφούμενο με τους όρους που καθορίζονται από την ίδια.»

¹¹ Ο τρίτος κώδικας αντικαταστάθηκε, από την 1η Ιανουαρίου 1989 και μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1991, από έναν τέταρτο κώδικα, θεσπισθέντα με την απόφαση 322/89/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 1ης Φεβρουαρίου 1989, που θεσπίζει κοινοτικούς κανόνες για τις ενισχύσεις προς τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 38, σ. 8), ο οποίος επαναλάμβανε, μεταξύ άλλων, το άρθρο 3 του τρίτου κώδικα.

- 12 Από τη λήξη της ισχύος της Συνθήκης ΕΚΑΧ, στις 23 Ιουλίου 2002, το σύστημα που προβλέπει η Συνθήκη ΕΚ έχει εφαρμογή και στις κρατικές ενισχύσεις στον τομέα της βιομηχανίας σιδήρου και χάλυβα.

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

- 13 Ο νόμος 183 περί της εξαιρετικής επεμβάσεως στο Mezzogiorno (legge n° 183/1976 sulla disciplina dell'intervento straordinario nel Mezzogiorno), της 2ας Μαΐου 1976, (*GURI* αριθ. 121, της 8ης Μαΐου 1976, στο εξής: νόμος 183/1976), προέβλεπε, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα χορηγήσεως ενισχύσεων τόσο σε κεφάλαιο όσο και σε επιδοτήσεις επιτοκίων, μέχρι το 30 % του ύψους των επενδύσεων, για την πραγματοποίηση βιομηχανικών σχεδίων στο Mezzogiorno.

- 14 Το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα (codice civile), τιτλοφορούμενο «Ισχύς δεδικασμένου», προβλέπει τα εξής:

«Οι διαπιστώσεις που περιέχονται σε απόφαση η οποία έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου δεσμεύουν τους διαδίκους, τους κληρονόμους τους ή τους διαδόχους τους.»

- 15 Κατά το αιτούν δικαστήριο, η διάταξη αυτή καλύπτει όχι μόνον τους ισχυρισμούς που προβλήθηκαν κατά τη σχετική δίκη, αλλά και όσους θα μπορούσαν να έχουν προβληθεί.

- 16 Από δικονομικής απόψεως, αποκλείει κάθε δυνατότητα εκδικάσεως ένδικων διαφορών επί των οποίων ένα άλλο δικαστήριο έχει αποφανθεί τελεσίδικα.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

Η αίτηση της Lucchini για την καταβολή ενισχύσεως

- 17 Στις 6 Νοεμβρίου 1985, η Lucchini υπέβαλε αίτηση για τη χορήγηση ενισχύσεως δυνάμει του νόμου 183/1976 ενώπιον των αρμόδιων αρχών, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό ορισμένων εγκαταστάσεων σιδήρου και χάλυβα. Για μια συνολική επένδυση 2 550 εκατομμυρίων ιταλικών λιρών (ITL), η Lucchini ζήτησε να τύχει επιδοτήσεως 765 εκατομμυρίων ITL (ήτοι 30 % των δαπανών) και επιδοτήσεως επιτοκίου επί δανείου 1 020 εκατομμυρίων ITL. Το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που ήταν επιφορτισμένο με την εξέταση της αιτήσεως δανείου ενέκρινε δάνειο του ζητηθέντος ποσού διάρκειας 10 ετών με επιδοτούμενο επιτόκιο 4,25 %.
- 18 Με έγγραφο της 20ής Απριλίου 1988, οι αρμόδιες ιταλικές αρχές κοινοποίησαν στη Επιτροπή το σχέδιο ενισχύσεων υπέρ της Lucchini, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, του τρίτου κώδικα. Σύμφωνα με την κοινοποίηση, η ενίσχυση αυτή είχε ως αντικείμενο επένδυση για τη βελτίωση της προστασίας του περιβάλλοντος. Η αναγραφόμενη αξία της επιδοτήσεως επιτοκίου επί του δανείου των 1 020 εκατομμυρίων ITL ανερχόταν σε 367 εκατομμύρια ITL.
- 19 Με έγγραφο της 22ας Ιουνίου 1988, η Επιτροπή ζήτησε συμπληρωματικά στοιχεία όσον αφορά τη φύση της επενδύσεως που θα ετύγχανε της εν λόγω ενισχύσεως καθώς και τους ακριβείς όρους (επιτόκιο και διάρκεια) του ζητηθέντος δανείου. Με το έγγραφο αυτό ζητήθηκε επίσης από τις αρμόδιες αρχές να διευκρινίσουν αν οι ενισχύσεις χορηγήθηκαν κατ' εφαρμογή ενός γενικού συστήματος για την προστασία του περιβάλλοντος, προκειμένου να καταστεί δυνατή η προσαρμογή των εγκαταστάσεων σε νέους σχετικούς κανόνες, και να αναφέρουν τους κανόνες αυτούς. Οι αρμόδιες αρχές δεν απάντησαν στο έγγραφο αυτό.

- 20 Στις 16 Νοεμβρίου 1988, καθώς πλησίαζε η λήξη της ταχθείσας με τον τρίτο κώδικα προθεσμίας για τη χορήγηση των ενισχύσεων, στις 31 Δεκεμβρίου του ίδιου εκείνου έτους, οι αρμόδιες ιταλικές αρχές αποφάσισαν να χορηγήσουν προσωρινώς στη Lucchini κεφάλαιο ύψους 382,5 εκατομμυρίων ΙΤL, ήτοι 15 % του ποσού των επενδύσεων (αντί 30 %, όπως προβλεπόταν με τον νόμο 183/76), καταβλητέο πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1988, όπως επέβαλλε ο τρίτος κώδικας ενισχύσεων. Αντιθέτως, δεν εγκρίθηκε η επιδότηση επιτοκίου, διότι διαφορετικά το συνολικό ύψος των χορηγουμένων ενισχύσεων θα υπερέβαινε το προβλεπόμενο από τον τρίτο κώδικα όριο του 15 %. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του τρίτου κώδικα, η λήψη του τελικού μέτρου χορηγήσεως της ενισχύσεως εξαρτήθηκε από την έγκριση της Επιτροπής και οι αρμόδιες αρχές δεν πραγματοποίησαν καμία πληρωμή.
- 21 Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν ήταν σε θέση να εκτιμήσει εκ προοιμίου αν οι σχεδιαζόμενες ενισχύσεις συμβιβάζονταν με την κοινή αγορά, ελλείπει διευκρινίσεων παρασχεθεισών από τις αρμόδιες αρχές, κίνησε κατ' αυτών τη διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 4, του τρίτου κώδικα και τις πληροφόρησε σχετικά με έγγραφο της 13ης Ιανουαρίου 1989. Μια ανακοίνωση σχετική με τη διαδικασία αυτή δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 23ης Μαρτίου 1990 (ΕΕ C 73, σ. 5).
- 22 Με τηλετύπημα της 9ης Αυγούστου 1989, οι αρμόδιες αρχές παρέσχαν συμπληρωματικά στοιχεία για τις εν λόγω ενισχύσεις. Με έγγραφο της 18ης Οκτωβρίου 1989, η Επιτροπή γνωστοποίησε στις αρχές αυτές ότι η απάντησή τους δεν ήταν ικανοποιητική διότι εξακολουθούσαν να ελλείπουν ορισμένες λεπτομέρειες. Η Επιτροπή εξέθεσε επιπλέον ότι, αν δεν υπήρχε προσήκουσα απάντηση εντός προθεσμίας 15 εργάσιμων ημερών, δικαιολογημένα θα ελάμβανε τελική απόφαση με βάση τις πληροφορίες που διέθετε και μόνον. Το τελευταίο έγγραφο αυτό έμεινε χωρίς απάντηση.

Η απόφαση 90/555/ΕΚΑΧ της Επιτροπής

- 23 Με την απόφασή της 90/555/ΕΚΑΧ, της 20ής Ιουνίου 1990, σχετικά με τις ενισχύσεις που οι ιταλικές αρχές προτίθενται να χορηγήσουν προς τα χαλυβουργεία

των Tirreno και Siderpotenza (N 195/88 — N 200/88) (EE L 314, σ. 17), η Επιτροπή έκρινε ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά όλες τις σχεδιαζόμενες ενισχύσεις υπέρ της Lucchini, κρίνοντας ότι δεν είχε αποδειχθεί ότι πληρούνταν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την παρέκκλιση του άρθρου 3 του τρίτου κώδικα.

- 24 Η απόφαση κοινοποιήθηκε στις αρμόδιες αρχές στις 20 Ιουλίου 1990 και δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 14ης Νοεμβρίου 1990. Η Lucchini δεν προσέβαλε την απόφαση αυτή εντός της προθεσμίας ενός μηνός του άρθρου 33, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ.

Η διαδικασία ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου

- 25 Πριν την έκδοση της αποφάσεως 90/555, η Lucchini, επειδή δεν της είχε ακόμη καταβληθεί η ενίσχυση, ενήγαγε, στις 6 Απριλίου 1989, τις αρμόδιες αρχές ενώπιον του Tribunale civile e penale di Roma, προκειμένου να αναγνωρισθεί το δικαίωμά της να της καταβληθεί η αρχικώς ζητηθείσα πλήρης ενίσχυση (δηλαδή επιδότηση ύψους 765 εκατομμυρίων ITL και επιδότηση επιτοκίου αξίας 367 εκατομμυρίων ITL).
- 26 Με απόφαση της 24ης Ιουλίου 1991, ήτοι μετά την έκδοση της αποφάσεως 90/555, το Tribunale civile e penale di Roma έκρινε ότι η Lucchini δικαιούνταν να τύχει της εν λόγω ενισχύσεως και υποχρέωσε τις αρμόδιες αρχές να καταβάλουν τα ζητηθέντα ποσά. Η απόφαση αυτή βασιζόταν εξ ολοκλήρου στον νόμο 183/1976. Οι διάδικοι δεν παρέθεσαν ενώπιον του Tribunale civile e penale di Roma τη Συνθήκη ΕΚΑΧ, ούτε τον τρίτο ή τον τέταρτο κώδικα, ούτε την απόφαση 90/555 και το δικαστήριο αυτό δεν αναφέρθηκε αυτεπαγγέλτως στα εν λόγω νομοθετήματα. Οι αρμόδιες αρχές παρέθεσαν τον δεύτερο κώδικα, αλλά το εν λόγω δικαστήριο δε τον έλαβε υπόψη, δεδομένου ότι αυτός είχε παύσει να ισχύει κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών.

- 27 Οι αρμόδιες αρχές άσκησαν έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Corte d'appello di Roma. Αμφισβήτησαν την αρμοδιότητα των πολιτικών δικαστηρίων και ισχυρίστηκαν ότι δεν υπείχαν καμία υποχρέωση καταβολής της ενισχύσεως και, για πρώτη φορά, επικουρικώς, ότι η υποχρέωση αυτή υπήρχε μόνο μέχρι το όριο του 15 % της επενδύσεως, δυνάμει του άρθρου 3 του τρίτου κώδικα.
- 28 Με απόφαση της 6ης Μαΐου 1994, το Corte d'appello di Roma απέρριψε την έφεση αυτή και επικύρωσε την απόφαση του Tribunale civile e penale di Roma.
- 29 Με σημείωμα της 19ης Ιανουαρίου 1995, η Avvocatura Generale dello Stato ανέλυσε την απόφαση του Corte d'appello di Roma και κατέληξε ότι είχε εκδοθεί σύμφωνα με τους κανόνες περί αιτιολογίας και νομικής βάσεως. Κατά συνέπεια, οι αρμόδιες αρχές δεν άσκησαν αναίρεση. Δεδομένου ότι η επίμαχη απόφαση δεν προσβλήθηκε, απέκτησε ισχύ δεδικασμένου στις 28 Φεβρουαρίου 1995.
- 30 Δεδομένου ότι στις 20 Νοεμβρίου 1995 δεν είχε ακόμη καταβληθεί η ενίσχυση, κατόπιν αιτήσεως της Lucchini, ο πρόεδρος του Tribunale civile e penale di Roma διέταξε τις αρμόδιες αρχές να καταβάλουν τα οφειλόμενα ποσά στη Lucchini. Η διαταγή αυτή κηρύχθηκε προσωρινώς εκτελεστή και, τον Φεβρουάριο του 1996, η Lucchini προέβη σε κατάσχεση ορισμένων αγαθών του MICA, συγκεκριμένα δε υπηρεσιακών αυτοκινήτων, λόγω της μη συμμορφώσεως προς τη διαταγή πληρωμής.
- 31 Κατά συνέπεια, δυνάμει της αποφάσεως 17975 του γενικού διευθυντή του MICA, της 8ης Μαρτίου 1996, χορηγήθηκε στη Lucchini ενίσχυση ύψους 765 εκατομμυρίων ITL και ενίσχυση 367 εκατομμυρίων ITL υπό τη μορφή επιδοτήσεως επιτοκίου, προς εκτέλεση της αποφάσεως του Corte d'appello di Roma. Η απόφαση αυτή διευκρίνιζε ότι οι ενισχύσεις αυτές θα ανακαλούνταν πλήρως ή εν μέρει, ιδίως «σε περίπτωση αρνητικής κοινοτικής αποφάσεως ως προς τη εγκυρότητα της χορηγήσεως ή της καταβολής των εν λόγω ενισχύσεων». Στις 22 Μαρτίου 1996,

καταβλήθηκαν οι ενισχύσεις αυτές, ύψους 1 132 εκατομμυρίων ΙΤΛ, και στις 16 Απριλίου 1996 προσαυξήθηκαν με νόμιμους τόκους ύψους 601,375 εκατομμυρίων ΙΤΛ.

Η ανταλλαγή εγγράφων μεταξύ της Επιτροπής και των ιταλικών αρχών

- 32 Με σημείωμα της 15ης Ιουλίου 1996 προς τις ιταλικές αρχές, η Επιτροπή παρατήρησε ότι, παρά την απόφαση 90/555:

«[...] κατόπιν αποφάσεως του [Corte d'appello di Roma] της 6ης Μαΐου 1994, η οποία, κατά παραβίαση των πλέον στοιχειωδών αρχών του κοινοτικού δικαίου, διαπίστωσε ότι η [Lucchini] έχει δικαίωμα να τύχει ενισχύσεων τις οποίες η Επιτροπή έχει ήδη κηρύξει ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά, οι [αρμόδιες] αρχές έκριναν ότι δεν ήταν σκόπιμο να ασκήσουν αναίρεση και χορήγησαν, τον Απρίλιο του ίδιου έτους, τις προαναφερθείσες ενισχύσεις που είναι ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά.»

- 33 Οι αρμόδιες αρχές, απάντησαν με έγγραφο της 26ης Ιουλίου 1996, με το οποίο τονίζοταν ότι οι ενισχύσεις χορηγήθηκαν «υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος αναζήτησεως».

- 34 Με το σημείωμα αριθ. 5259, της 16ης Σεπτεμβρίου 1996, η Επιτροπή εξέφρασε την άποψη ότι οι αρμόδιες αρχές, καταβάλλοντας στη Lucchini ενισχύσεις κηρυχθείσες ήδη ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά με την απόφαση 90/555, παραβίασαν το κοινοτικό δίκαιο και κάλεσε τις ίδιες αυτές αρχές να αναζητήσουν τις επίμαχες ενισχύσεις εντός προθεσμίας δεκαπέντε ημερών και να της γνωστοποιήσουν, εντός προθεσμίας ενός μηνός, τα συγκεκριμένα μέτρα που έλαβαν προς συμμόρφωση με την απόφαση αυτή. Αν οι εν λόγω αρχές δεν συμμορφώνονταν προς τη διαταγή αυτή, η Επιτροπή είχε την πρόθεση να διαπιστώσει την ύπαρξη παραβάσεως

δυνάμει του άρθρου 88 της Συνθήκης ΕΚΑΧ και θα καλούσε τις αρμόδιες αρχές να υποβάλουν τις ενδεχόμενες νέες παρατηρήσεις τους δυνάμει του άρθρου 88, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ εντός προθεσμίας δέκα εργάσιμων ημερών.

Η ανάκληση της ενισχύσεως

- 35 Με την απόφαση 20357, της 20ής Σεπτεμβρίου 1996, το MICA ανακάλεσε την απόφαση 17975, της 8ης Μαρτίου 1996, και διέταξε τη Lucchini να επιστρέψει το ποσό των 1 132 εκατομμυρίων ΙΤL, πλέον τόκων αντιστοιχούντων στο επιτόκιο αναφοράς, και το ποσό των 601,375 εκατομμυρίων ΙΤL, προσαυξημένο κατά το ποσοστό του πληθωρισμού.

Η διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου

- 36 Με προσφυγή της 16ης Νοεμβρίου 1996, η Lucchini προσέβαλε την απόφαση 20357 ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale del Lazio. Το δικαστήριο αυτό δέχθηκε το αίτημα της Lucchini με απόφαση της 1ης Απριλίου 1999, κρίνοντας ότι οι προνομίες που επιτρέπουν στη δημόσια διοίκηση να ανακαλεί τις δικές της άκυρες πράξεις λόγω παρανομίας ή ουσιαστικών ελαττωμάτων περιορίζονταν, εν προκειμένω, από το δικαίωμα λήψεως ενισχύσεως, η ύπαρξη του οποίου διαπιστώθηκε με απόφαση του Corte d'appello di Roma που απέκτησε ισχύ δεδικασμένου.
- 37 Η Avvocatura Generale dello Stato, ενεργώντας για λογαριασμό του MICA, άσκησε έφεση ενώπιον του Consiglio di Stato στις 2 Νοεμβρίου 1999, προβάλλοντας κυρίως ένα λόγο κατά τον οποίο το απευθείας εφαρμοστέο κοινοτικό δίκαιο, το οποίο περιελάμβανε τόσο τον τρίτο κώδικα όσο και την απόφαση 90/555, έπρεπε να υπερέχει του εκ της αποφάσεως του Corte d'appello di Roma δεδικασμένου.

38 Το Consiglio di Stato διαπίστωσε την ύπαρξη συγκρούσεως μεταξύ της αποφάσεως του δικαστηρίου εκείνου και της αποφάσεως 90/555.

39 Κατά το Consiglio di Stato, είναι προφανές ότι οι αρμόδιες αρχές μπορούσαν και όφειλαν να επικαλεσθούν εγκαίρως την ύπαρξη της αποφάσεως 90/555 στο πλαίσιο της ένδικης διαφοράς που επέλυσε το Corte d'appello di Roma, διαφοράς στο πλαίσιο της οποίας εξετάστηκε, μεταξύ άλλων, η νομιμότητα της μη καταβολής της ενισχύσεως λόγω του ότι η χορήγηση της ενισχύσεως είχε εξαρτηθεί από την έγκριση της Επιτροπής. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι οι αρμόδιες αρχές παραιτήθηκαν από την προσβολή της αποφάσεως του Corte d'appello di Roma, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η απόφαση αυτή απέκτησε ισχύ δεδικασμένου και ότι το δεδικασμένο αυτό καλύπτει το ζήτημα αν η ενίσχυση συμβιβάζεται προς το κοινοτικό δίκαιο, τουλάχιστον όσον αφορά τις προγενέστερες της εκδόσεως της δικαστικής αποφάσεως κοινοτικές αποφάσεις. Συνεπώς, μπορεί κατ' αρχήν, να γίνει επίκληση του δεδικασμένου και κατά της αποφάσεως 90/555, η οποία εκδόθηκε πριν από το πέρας της δίκης.

40 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Consiglio di Stato αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα δύο ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι, δυνάμει της αρχής της υπεροχής του απ' ευθείας εφαρμοστέου κοινοτικού δικαίου, συνισταμένου, εν προκειμένω, [στον τρίτο κώδικα], στην [...] απόφαση [90/555] και [στο σημείωμα] αριθ. 5259 [...] [το οποίο] επιβάλλει την ανάκτηση ενισχύσεως, πράξεις που αποτελούν τη βάση της προσβαλλόμενης στην υπό κρίση υπόθεση πράξεως περί ανακτήσεως (ήτοι της υπουργικής αποφάσεως αριθ. 20357, [...]), νομικώς δυνατή και επιβεβλημένη η εκ μέρους εθνικής διοικητικής αρχής ανάκτηση ενισχύσεως από ιδιώτη λήπτη, παρά το δεδικασμένο εξ αποφάσεως πολιτικού δικαστηρίου αναγνωρίζουσας ανεπιφύλακτα την υποχρέωση καταβολής της ενισχύσεως;

- 2) Είναι η διαδικασία ανακτήσεως, λαμβανομένης υπόψη της αδιαμφισβήτητης αρχής κατά την οποία, μολονότι η απόφαση για την ανάκτηση ενισχύσεως διέπεται από το κοινοτικό δίκαιο, η εφαρμογή της και η σχετική διαδικασία ανακτήσεως ρυθμίζονται, ελλείψει ειδικών κοινοτικών διατάξεων, από το εθνικό δίκαιο (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 205/82 έως 215/82, *Deutsche Milchkontor* [κ.λπ.] κατά Γερμανίας, Συλλογή 1983, σ. 2633), νομικώς αδύνατη δύναμει συγκεκριμένης δικαστικής αποφάσεως που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου (άρθρο 2909 του [ιταλικού] αστικού κώδικα) και παράγει αποτελέσματα έναντι του ιδιώτη και της Διοικήσεως, υποχρεώνοντας τη Διοίκηση να συμμορφωθεί συναφώς;»

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

- 41 Παρατηρείται, κατ' αρχάς, ότι το Δικαστήριο παραμένει αρμόδιο να αποφαινεται επί των προδικαστικών ερωτημάτων που αφορούν την ερμηνεία και την εφαρμογή της Συνθήκης ΕΚΑΧ, καθώς και των πράξεων που εκδίδονται βάσει αυτής, ακόμη και αν τα ερωτήματα αυτά του υποβάλλονται μετά τη λήξη της ισχύος της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Μολονότι το άρθρο 41 της συνθήκης αυτής δεν μπορεί πλέον στην περίπτωση αυτή να έχει εφαρμογή προκειμένου να παράσχει αρμοδιότητα στο Δικαστήριο, θα αντέβαινε στον σκοπό και στη συνοχή των συνθηκών και θα ήταν ασυμβίβαστο προς την κοινοτική έννομη τάξη να μην έχει το Δικαστήριο αρμοδιότητα να διασφαλίζει την ομοιόμορφη ερμηνεία των κανόνων που εμπίπτουν στη Συνθήκη ΕΚΑΧ και εξακολουθούν να παράγουν αποτελέσματα μετά τη λήξη ισχύος της συνθήκης αυτής (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 1990, C-221/88, *Busseni*, Συλλογή 1990, σ. I-495, σκέψη 16). Εξάλλου, κανένας από τους διαδίκους που υπέβαλαν παρατηρήσεις δεν αμφισβήτησε την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου συναφώς.
- 42 Ωστόσο, η *Lucchini* αμφισβητεί για άλλους λόγους το παραδεκτό της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Οι λόγοι απαραδέκτου τους οποίους προέβαλε συναφώς βασίζονται στην ανυπαρξία ερμηνευτέου κοινοτικού κανόνα δικαίου, στην αναρμοδιότητα του Δικαστηρίου να ερμηνεύσει απόφαση εθνικού δικαστηρίου ή το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα και στο γεγονός ότι τα ερωτήματα είναι υποθετικής φύσεως.

- 43 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 234 ΕΚ, που στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, κάθε εκτίμηση των επίδικων περιστατικών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου. Ομοίως, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να απαντήσει (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 25ης Φεβρουαρίου 2003, C-326/00, ΙΚΑ, Συλλογή 2003, σ. I-1703, σκέψη 27, και της 12ης Απριλίου 2005, C-145/03, Keller, Συλλογή 2005, σ. I-2529, σκέψη 33, και της 22ας Ιουνίου 2006, C-419/04, Conseil général de la Vienne, Συλλογή 2006, σ. I-5645, σκέψη 19).
- 44 Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει επίσης δεχθεί ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, πρέπει να ερευνά τις συνθήκες υπό τις οποίες του έχουν υποβληθεί τα ερωτήματα από τον εθνικό δικαστή, προκειμένου να ελέγξει κατά πόσον είναι αρμόδιο να απαντήσει (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1981, 244/80, Foglia, Συλλογή 1981, σ. 3045, σκέψη 21). Δεν είναι δυνατόν να προβληθεί άρνηση απαντήσεως σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου παρά μόνον όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 13ης Μαρτίου 2001, C-379/98, PreussenElektra, Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 39, και της 22ας Ιανουαρίου 2002, C-390/99, Canal Satélite Digital, Συλλογή 2002, σ. I-607, σκέψη 19, και Conseil général de la Vienne, προπαρατεθείσα, σκέψη 20).
- 45 Επισημαίνεται ότι τούτο δεν συμβαίνει εν προκειμένω.
- 46 Συγκεκριμένα, είναι σαφές ότι η υπό κρίση αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά κανόνες του κοινοτικού δικαίου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο

δεν καλείται να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο ή απόφαση εθνικού δικαστηρίου, αλλά να διευκρινίσει κατά πόσο τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται, δυνάμει του κοινοτικού δικαίου, να μην εφαρμόζουν το εθνικό δίκαιο. Επομένως, τα υποβληθέντα ερωτήματα έχουν προφανώς σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όπως προσδιορίστηκε από το αιτούν δικαστήριο, και η απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα μπορεί να χρησιμεύσει στο δικαστήριο αυτό ώστε να είναι σε θέση να αποφασίσει την ακύρωση ή μη των μέτρων που ελήφθησαν για την αναζήτηση των επιμάχων ενισχύσεων.

- 47 Συνεπώς, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της υπό κρίση αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 48 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου σκοπούσας στη θέσπιση της αρχής του δεδικασμένου, όπως το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα, κατά το μέτρο που η εφαρμογή της εμποδίζει την ανάκτηση ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, της οποίας το ασυμβίβαστο προς την κοινή αγορά έχει διαπιστωθεί με απόφαση της Επιτροπής που έχει καταστεί απρόσβλητη.

- 49 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται κατ' αρχάς ότι, εντός της κοινοτικής έννομης τάξεως, οι αρμοδιότητες των εθνικών δικαστηρίων είναι περιορισμένες, τόσο στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, όσο και ως προς την ακύρωση των κοινοτικών πράξεων.

Επί των αρμοδιοτήτων των εθνικών δικαστηρίων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων

- 50 Στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να επιλαμβάνονται διαφορών οι οποίες τα υποχρεώνουν να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν την έννοια της ενισχύσεως του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, προκειμένου ιδίως να κρίνουν αν ένα κρατικό μέτρο που ελήφθη χωρίς να τηρηθεί η διαδικασία προηγούμενου ελέγχου του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ έπρεπε να είχε υποβληθεί στη διαδικασία αυτή (αποφάσεις της 22ας Μαρτίου 1977, 78/76, Steinike & Weinlig, Συλλογή τόμος 1977, σ. 171, σκέψη 14, και της 21ης Νοεμβρίου 1991, C-354/90, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires και Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon, Συλλογή 1991, σ. I-5505, σκέψη 10). Ομοίως, προκειμένου να προσδιοριστεί αν ένα κρατικό μέτρο που θεσπίζεται χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διαδικασία προκαταρκτικής εξετάσεως του άρθρου 6 του τρίτου κώδικα έπρεπε να έχει υποβληθεί στη διαδικασία αυτή, ένα εθνικό δικαστήριο μπορεί να πρέπει να ερμηνεύσει την έννοια της ενισχύσεως των άρθρων 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ και 1 του εν λόγω τρίτου κώδικα (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-390/98, Banks, Συλλογή 2001, σ. I-6117, σκέψη 71).
- 51 Αντιθέτως, τα εθνικά δικαστήρια δεν είναι αρμόδια να αποφαινούνται επί του αν μια κρατική ενίσχυση συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.
- 52 Πράγματι, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι η κρίση περί του αν τα μέτρα ενισχύσεως συμβιβάζονται με την κοινή αγορά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, η οποία ασκείται υπό τον έλεγχο του κοινοτικού δικαστή (βλ. αποφάσεις Steinike & Weinlig, προπαρατεθείσα, σκέψη 9, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires και Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon, προπαρατεθείσα, σκέψη 14, και της 11ης Ιουλίου 1996, C-39/94, SFEI κ.λπ., Συλλογή 1996, σ. I-3547, σκέψη 42).

Επί των αρμοδιοτήτων των εθνικών δικαστηρίων ως προς την ακύρωση των κοινοτικών πράξεων

- 53 Μολονότι τα εθνικά δικαστήρια μπορούν, κατ' αρχήν, να εξετάζουν το κύρος μιας κοινοτικής πράξεως, δεν είναι αρμόδια να διαπιστώνουν τα ίδια την ακυρότητα των πράξεων των κοινοτικών οργάνων (απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1987, 314/85, Foto-Frost, Συλλογή 1987, σ. 4199, σκέψη 20). Συνεπώς, το Δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να διαπιστώσει την ακυρότητα μιας κοινοτικής πράξεως (αποφάσεις της 21ης Φεβρουαρίου 1991, C-143/88 και C-92/89, Zuckerfabrik Süderdithmarschen και Zuckerfabrik Soest, Συλλογή 1991, σ. I-415, σκέψη 17, και της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-344/04, IATA και ELFAA, Συλλογή 2006, σ. I-403, σκέψη 27). Εξάλλου, αυτή η αποκλειστική αρμοδιότητα απορρέει ρητώς από το άρθρο 41 της Συνθήκης ΕΚΑΧ.
- 54 Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία, οποιαδήποτε απόφαση των κοινοτικών οργάνων δεν έχει προσβληθεί από τον αποδέκτη της εντός της προθεσμίας του άρθρου 230, πέμπτο εδάφιο, ΕΚ καθίσταται απρόσβλητη έναντι αυτού (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1994, C-188/92, TWD Textilwerke Deggendorf, Συλλογή 1994, σ. I-833, σκέψη 13, και της 22ας Οκτωβρίου 2002, C-241/01, National Farmers' Union, Συλλογή 2002, σ. I-9079, σκέψη 34).
- 55 Το Δικαστήριο έχει κρίνει επίσης ότι ο λήπτης κρατικής ενισχύσεως, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο αποφάσεως της Επιτροπής της οποίας άμεσος αποδέκτης ήταν μόνον το κράτος μέλος στο οποίο υπάγεται ο λήπτης αυτός, ο οποίος είχε αναμφιβόλως το δικαίωμα προσβολής της οικείας αποφάσεως, αλλά άφησε να παρέλθει άπρακτη η προβλεπόμενη συναφώς στο άρθρο 230, πέμπτο εδάφιο, ΕΚ αποσβεστική προθεσμία, δεν έχει τη δυνατότητα να αμφισβητήσει τη νομιμότητα της αποφάσεως αυτής ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο προσφυγής κατά των μέτρων που έλαβαν οι εθνικές αρχές σε εκτέλεσή της (προπαρατεθείσες αποφάσεις TWD Textilwerke Deggendorf, σκέψεις 17 και 20, καθώς και National Farmers' Union, σκέψη 35). Οι ίδιες γενικές αρχές ισχύουν οπωσδήποτε κατ' αναλογίαν στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης ΕΚΑΧ.

- 56 Κατά συνέπεια, ορθώς το αιτούν δικαστήριο αρνήθηκε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικό με το κύρος της αποφάσεως 90/555, την οποία η Lucchini μπορούσε να προσβάλει εντός προθεσμίας ενός μηνός από της δημοσιεύσεώς της δυνάμει του άρθρου 33 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, πράγμα το οποίο δεν έπραξε. Για τους ίδιους αυτούς λόγους, δεν μπορεί να γίνει δεκτό το επικουρικό αίτημα της Lucchini να εξετάσει ενδεχομένως το Δικαστήριο αυτεπαγγέλτως το κύρος της ίδιας αυτής αποφάσεως.

Επί της αρμοδιότητας των εθνικών δικαστηρίων στην υπόθεση της κύριας δίκης

- 57 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι ούτε το Tribunale civile e penale di Roma ούτε το Corte d'appello di Roma ήταν αρμόδιο να αποφανθεί επί του αν οι ζητηθείσες από τη Lucchini κρατικές ενισχύσεις συμβιβάζονταν με την κοινή αγορά και ότι ούτε το ένα ούτε το άλλο από τα δικαστήρια αυτά μπορούσε να καταστήσει ανίσχυρη την απόφαση 90/555, κηρύσσοντας τις ενισχύσεις αυτές ασυμβίβαστες με την εν λόγω αγορά.
- 58 Συναφώς, μπορεί εξάλλου να διαπιστωθεί ότι η απόφαση του Corte d'appello di Roma, το εκ της οποίας δεδικασμένο προβάλλεται, όπως και η απόφαση του Tribunale civile e penale di Roma, δεν αποφαινεται ρητώς επί του αν οι ζητηθείσες από τη Lucchini κρατικές ενισχύσεις συμβιβάζονταν με το κοινοτικό δίκαιο ούτε επί του κύρους της αποφάσεως 90/555.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα

- 59 Κατά το εθνικό δικαστήριο, το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα απαγορεύει όχι μόνον την επανεξέταση, στο πλαίσιο δεύτερης ένδικης διαφοράς,

ισχυρισμών επί των οποίων έχει υπάρξει ρητή τελεσίδικη απόφαση, αλλά και την εξέταση ζητημάτων που μπορούσαν να είχαν προβληθεί στο πλαίσιο προγενέστερης ένδικης διαφοράς, αλλά δεν προβλήθηκαν. Μια τέτοια ερμηνεία της διατάξεως αυτής μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, ως συνέπεια ότι προσδίδονται αποτελέσματα στην απόφαση του εθνικού δικαστηρίου τα οποία εκφεύγουν των ορίων της αρμοδιότητας του εν λόγω δικαστηρίου, όπως αυτά απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο. Είναι σαφές, όπως επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, ότι η εφαρμογή της διατάξεως αυτής, ερμηνευόμενης κατά τον τρόπο αυτόν, θα ματαίωνε εν προκειμένω την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, καθόσον θα καθιστούσε αδύνατη την αναζήτηση κρατικής ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παραβίαση του κοινοτικού δικαίου.

- 60 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εξετάζουν τις διατάξεις του εθνικού δικαίου, στο μέτρο του δυνατού, κατά τρόπον ώστε να μπορούν να τύχουν εφαρμογής που συντελεί στη θέση του κοινοτικού δικαίου σε εφαρμογή.
- 61 Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία, το εθνικό δικαστήριο στο οποίο έχει ανατεθεί να εφαρμόζει, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου έχει υποχρέωση να διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών, αφήνοντας εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, 106/77, *Simmenthal*, Συλλογή τόμος 1978, σ. 239, σκέψεις 21 έως 24, της 8ης Μαρτίου 1979, 130/78, *Salumificio di Cornuda*, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 477, σκέψεις 23 έως 27, και της 19ης Ιουνίου 1990, C-213/89, *Factortame* κ.λπ., Συλλογή 1990, σ. I-2433, σκέψεις 19 έως 21).
- 62 Όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 52 της παρούσας αποφάσεως, η κρίση περί του αν μέτρα ενισχύσεων ή ένα σύστημα ενισχύσεων συμβιβάζεται με την κοινή αγορά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, η οποία ασκείται υπό τον έλεγχο του κοινοτικού δικαστή. Ο κανόνας αυτός επιβάλλεται στην εσωτερική έννομη τάξη ως συνέπεια της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου.

- 63 Κατά συνέπεια, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου σκοπούσας στη θέσπιση της αρχής του δεδικασμένου, όπως το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα, κατά το μέτρο που η εφαρμογή της εμποδίζει την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, της οποίας το ασυμβίβαστο προς την κοινή αγορά έχει διαπιστωθεί με απόφαση της Επιτροπής που κατέστη απρόσβλητη.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 64 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου σκοπούσας στη θέσπιση της αρχής του δεδικασμένου, όπως το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα (codice civile), κατά το μέτρο που η εφαρμογή της εμποδίζει την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, της οποίας το ασυμβίβαστο προς την κοινή αγορά έχει διαπιστωθεί με απόφαση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που κατέστη απρόσβλητη.

(υπογραφές)

